

Het broedseizoen van oeverzwaluwen tussen Vecht en Eem in 2018

Dick A. Jonkers & Engbert van Oort

Op 28 maart werd de eerste oeverzwaluw bij Naarden gesignaleerd. 'Eén zwaluw maakt nog geen zomer', luidt een spreekwoord. Hiermee wordt bedoeld dat een omstandigheid nog geen garantie geeft dat alles goed gaat.

Voorjaarstrek

De oevertjes hadden het niet gemakkelijk gedurende de voorjaarstrek en dat gold ook voor de boeren- en huiszwaluwen. In de media werd gemeld, dat zwaluwen onderweg vanuit Afrika tijdens de terugtrek naar hun broedgebieden in Europa, problemen hadden. Sterk wisselende windsnelheden en windrichtingen, veel neerslag en zandstormen zorgden voor oponthoud.

Oeverzwaluw

Rudi de Bruyne

Weersituatie in het broedgebied

Het voorjaar was extreem zacht bij een vrijwel normale hoeveelheid neerslag. Wel was het zeer zonnig, met een extreem warme meimaand. Juni, juli en augustus

waren maanden waarin hoge temperaturen heersten en het zeer zonnig en buitengewoon droog was. Deze periode zal de boeken ingaan als de warmste zomer van de afgelopen drie eeuwen.

Broedseizoen

Eenmaal in het broedgebied gearriveerd gaf deze weersituatie problemen. De voortdurend heersende droogte had negatieve gevolgen voor het broedproces. Er broedden bijna de helft minder broedparen dan in 2017 (nu 558 en 901 in 2017). Niet alleen de bezetting was lager, het aantal geboren jongen was eveneens gering.

Bewoonde kolonies

Er was slechts één tijdelijke kolonie aanwezig in het onderzoeksgebied. Zulke kolonies ontstaan door grondverzet en andere werkzaamheden. Aannemers

weten inmiddels dat grondhopen met steile wanden of sleuven, vestigingen van oeverzwaluwen tot gevolg kunnen hebben. Het werk moet dan worden stilgelegd.

CITO Horstermeer

De bezetting was totaal anders dan vorig jaar. Nu vestigden er zich 141 broedparen. Dit is een halvering ten opzichte van 2017. De ontbrekende cohesie tussen de korrels aarde, veroorzaakt door uitdroging, was de oorzaak waardoor nestgangen voortdurend instortten. Dit kan geleid hebben tot een groot aantal verlaten nesten en het opgeven van nestelpogingen.

Oostdijk Naarden

Er vestigden zich dit jaar gelukkig wel broedparen na het onderhoud aan deze kunstwand in het winterseizoen. In het broedseizoen 2017 was er geen enkel broedpaar door de razend snel opgeschoten begroeiing op het voorterrein. Dit jaar ontstond dezelfde situatie, die belemmeringen opleverde bij het af- en aanvliegen. Een extra maaibeurt bracht verlichting.

Kieftkampen Naarden

Deze natuurlijke wand deed het goed dit jaar, met bijna een verdubbeling vergeleken met 2017. De toekomstige bewoners waren er vroeg bij. Al op 9 april werd er door vijftien paren hard gewerkt om een nestgang te graven. Er is gecontroleerd of er tweede broedsels waren, maar die hebben niet plaatsgevonden.

Zanderij Crailo

Deze broedplek had dit jaar een terugval van 25 paren. Na het broedseizoen is nagegaan of alle nestgangen die waren gegraven mogelijk bewoond waren geweest door de diepte ervan te meten. Voor die meting bleek al dat er maar weinig slijtagesporen waren bij de

nestingen en veel ervan waren ingestort door de losse structuur van het zand. De conclusie is, dat er wel broedpogingen zijn gedaan, maar dat de kolonie daarna kennelijk deels is verlaten. Er zijn op twee vangdata slechts zeven ongeringde jonge oeverzwaluwen gevangen. De conclusie is dat er heel weinig jongen zijn grootgebracht.

RWZI Huizen

Met 44 paren was het aantal vestigingen bijna gehalveerd ten opzichte van 2017.

Vangplek	Aantal nesten	Aantal gevangen	Nieuw geringd	Terugvangst
CITO Horstermeer	141	292	215	77
Oostdijk (Naarden)	75	65	46	19
RWZI bij Wolfskamer (Huizen)	44	35	22	13
Groeve Oostermeent (Blaricum)	77	72	49	23
Zanderij Crailo (Hilversum)	60	15	7	8
Totaal	397	479	339	140

Figuur 1. Oeverzwaluwenkolonies tussen Vecht en Eem in 2018.

Het geplande parasietenonderzoek is door een misverstand niet uitgevoerd. Er zal gepoogd worden dit in 2019 te realiseren.

Groeve Oostermeent Blaricum

Deze voormalige zandafgraving vertoonde dit jaar een lichte vooruitgang. De structuur van dit zand was waarschijnlijk zo coherent, dat de uitdroging niet tot het instorten van de nestgangen leidde.

Stichtseweg Blaricum

Door de woningbouw in de Blaricummermeent zijn voortdurend grote grondhopen aanwezig, waarvan sommige gedurende lange tijd niet worden gebruikt. Wanneer zo'n situatie aanwezig is, zien oeverzwaluwen soms kans zich te vestigen in een klein stukje wand waarin een steilte is ontstaan. Aan de rand van de Stichtseweg zagen vier paren hun kans schoon en lieten zich niets gelegen liggen aan het voorbijrijdende bouwverkeer.

Wanden zonder bewoning

Hilversumse Bovenmeent Hilversum

Helaas werd hier niet gebroed, omdat de ruimte voor de wand al vanaf de vestigingsperiode begroeid was geraakt met hoge kruiden, die niet waren verwijderd. Hopelijk willen enkele leden een structureel beheer op zich nemen. Als de ruimte eenmaal vrij is van begroeiing,

vergt het weinig tijd om de wand aantrekkelijk te houden voor 'de aardzwaluw', zoals zijn volksnaam luidt.

Raboes Eemnes

Hoewel de wand gereed was gemaakt en de oeverzwaluwen hun nestgang zouden kunnen uitgraven, gebeurde dat niet. Kennelijk was hij zo uitgedroogd tot op grote diepte, dat hij keihard was geworden en een grondboor nodig zou zijn geweest om een nesthol te creëren. Hier broedden vorig jaar nog 253 paren!

Bovenaanzicht steile onderste deel van wand bij Raboes Gerard Rigter

Golfbaan Naarderbos Naarden

Het wilde ook in 2018 niet lukken om de oeverzwaluwen tot broeden te verleiden. Inmiddels heeft de projectontwikkelaar

Locatie en gemeente	Aantal nesten in 2018 (2017)	Vestigingsplaats
CITO Horstermeer (Nederhorst den Berg)	141 (280)	grondstort
Oostdijk (Naarden)	75 (0)	kunstwand
Kieftkampen (Naarden)	86 (48)	zandwand
Zanderij Crailo (Hilversum)	60 (85)	kunstwand
RWZI Wolfskamer (Huizen)	44 (82)	kunstwand
Groeve Oostermeent (Blaricum)	77 (63)	zandwand
Stichtseweg (Blaricum)	4	grondstort
Totaal	487 (558)	

Figuur 2. Het aantal gevangen oeverzwaluwen per kolonie

van het golfresort het faillissement aangevraagd. Het is niet bekend of dit nog gevolgen heeft voor de toekomst van de oeverzwaluwenlocatie.

RWZI Hilversum

De nieuwe wand op het terrein van de rioolwaterzuiveringsinstallatie is voor het tweede achtereenvolgende jaar nog onbezet. Voor zover bekend, zijn er nog nooit oeverzwaluwen gesignaleerd bij deze wand. In 2019 zal overleg plaatsvinden om de wand aantrekkelijker te maken.

Ringonderzoek

Zoals gebruikelijk is een deel van de oeverzwaluwen voor wetenschappelijk onderzoek gevangen. Nadat er een pootring was aangebracht en ze onderzocht waren op de aanwezigheid van veerluizen en luisvliegen, herkregen de zwaluwen hun vrijheid. Op het kolonietje van de Stichtseweg na, is in alle kolonies ringonderzoek uitgevoerd. In de Kieftkampen, niet ver van het Naardermeer, gebeurde dat door Rob Moolenbeek. Zijn eigen ringvangsten zijn niet in de onderstaande figuren verwerkt. Hij is namelijk bezig met het voorbereiden van een publicatie in De Korhaan over het oeverzwaluwenonderzoek in deze kolonie. De tweede auteur (Engbert van Oort) was verantwoordelijk voor het ringonderzoek in de overige kolonies en de rapportage daarvan. Bij de vele werkzaamheden die het onderzoek met zich meebrengt, was er veel ondersteuning van leden van de Vogelwerkgroep.

Vangsten

Van de in totaal 479 oeverzwaluwen die uit de netten werden gehaald, was ongeveer 70 procent nog niet geringd (Figuur 2). Opvallend is ook het hoge aantal exemplaren (bijna 30 procent) dat in de kolonies is teruggevangen.

Hieronder bevonden zich exemplaren, die daar in andere jaren al waren geringd. Het is natuurlijk interessant dat er oeverzwaluwen waren, die na de trek naar hun overwinteringsgebieden in Afrika,

Herkomst	aantal terugvangsten en ringjaar					
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Groeve Oostermeent						
Zelfde kolonie				1	7	
Cito Horstermeer					1	
RWZI Huizen				7		
Heembeton Lelystad					2	
Haarrijnse Plas Utrecht					1	
Raboes Eemnes					2	
Zeewolde						
Frankrijk				1		

Figuur 3.
Aantal terugvangsten bij Groeve Oostermeent van al eerder geringde oeverzwaluwen met herkomst en ringjaar

Herkomst	aantal terugvangsten en ringjaar					
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Oostdijk Naarden						
Zelfde kolonie	1		1			
Groeve Oostermeent				1		
Raboes	1			1		
Heembeton Lelystad				3		
Zeewolde		1				
RWZI Huizen				1	1	
Zanderij Crailo				1	1	
Kieftkampen		1				1
Haarrijnse Plas Utrecht				1		
Almere				1		
Cito Horstermeer					1	

Figuur 4.
Aantal terugvangsten bij de Oostdijk van al eerder geringde oeverzwaluwen met herkomst en ringjaar.

Herkomst	aantal terugvangsten en ringjaar					
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Cito Horstermeer						
Zelfde kolonie			1	3	29	23
Groeve Oostermeent						
Raboes		1				
Heembeton Lelystad						
Zeewolde						
RWZI Huizen					1	
Zanderij Crailo				4		
Kieftkampen						
Haarrijnse Plas Utrecht				2	9	
Almere						
Elburg				1		

Figuur 5.
Aantal terugvangsten bij Cito Horstermeer van al eerder geringde oeverzwaluwen met herkomst en ringjaar.

Herkomst	aantal terugvangsten en ringjaar					
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
RWZI Huizen						
Zelfde kolonie					3	2
Groeve Oostermeent					1	
Raboes			1			
Heembeton Lelystad						
Zeewolde						
RWZI Huizen						
Zanderij Crailo				1		
Kieftkampen				1	1	
Haarrijnse Plas Utrecht						
Almere					2	
Elburg						
Cito Horstermeer		1				

Figuur 6.
Aantal terugvangsten bij de RWZI Huizen van al eerder geringde oeverzwaluwen met herkomst en ringjaar.

Herkomst	aantal terugvangsten en ringjaar					
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Zanderij Crailo						
Zelfde kolonie				2		1
Cito Horstermeer				2	1	
Kieftkampen						1

Figuur 7.
Aantal terugvangsten van in de Zanderij Crailo al eerder geringde oeverzwaluwen met herkomst en ringjaar

weer teruggekeerd waren naar hun geboorteplek. Net zo interessant is het, wanneer het om eerder in de kolonie geringde volwassen exemplaren gaat, die de wand gebruikten als vestigingsplek. Verder bevonden zich tussen de terugvangsten exemplaren die bij andere oeverzwaluwenlocaties waren geringd.

zie:
Figuur3, Figuur4, Figuur5, Figuur6 en Figuur7.

Parasietenonderzoek

Al vele decennia houden we ons behalve met het volgen van de broedpopulatie gelijktijdig bezig met ringonderzoek. In het verkleed van de gevangen vogels zijn geregeld luisvliegen aangetroffen. Dit leidde tot het idee om een onderzoekje te gaan starten naar het voorkomen van parasieten, die zich tijdens het broedseizoen ophouden in de nesten en op de zwaluwen. Een dergelijke actie kan een extra bijdrage leveren aan inzicht bij de verspreiding en het voorkomen van broedparasitisme (Alves & Bryant, 1998). Assistentie hierbij is welkom.

Een eerste aanzet is begin oktober 2018 al gegeven door een verkenning uit te voeren met een grondboor in de nestgangen van de kunstwand in de dat jaar bewoonde nestgangen van Zanderij Crailo. In het verzamelde oude nestmateriaal zijn geen parasieten of resten daarvan aangetroffen. Voortaan zullen bemonsteringen onmiddellijk worden uitgevoerd na het vertrek van de zwaluwen. In die periode zullen nestparasieten nog aanwezig zijn.

Medewerkers

Bij het oeverzwaluwenproject is er ondersteuning geweest van diverse personen. Dat geldt voor het tellen en opsporen van (nieuwe) kolonies, het onderhoud van de reeds bestaande kolonies en het assisteren bij ringonderzoek.

De volgende personen hebben een bijdrage geleverd: Jelle Harder, Dick Jonkers, Harry de Klein, Rob Moolenbeek, Mieke Pieren-Olijhoek, Engbert van Oort, Gerard Rigter, Gerda en Wim Schaapherder, André van Soest, Pieter Schut, Marcel Vos en Frank van de Weijer. Zoals gebruikelijk werd er bij het beheer van enkele wanden weer hulp verleend door de vrijwilligersgroep van het Goois Natuurreservaat o.l.v. Frank Sikking en de werkgroep Landschapsbeheer Nardinclant o.l.v. Jan Loggen.

Onderhoud aan de kunstwand bij Zanderij Crailo

Jan Loggen

Jonge oeverzwaluwen in kunstwand

Wim Smeets

Bronnen

Alves, M.A. & Bryant, D.M., 1998. Brood parasitism in the sand martin, *Riparia riparia*: evidence for two parasitic strategies in a colonial passerine. *Animal Behaviour* 56(6): 1323-1331.

Jonkers, D.A., 2016. Monitoring van en ringonderzoek bij oeverzwaluwen in 2015. *De Korhaan* 50(2): 19-21.

Jonkers, D.A. & Van Oort, E., 2016. Vestigingen van en ringonderzoek bij oeverzwaluwen in 2016 in het gebied tussen Vecht en Eem. *De Korhaan* 50(4): 14-16.

Jonkers, D.A., 2018. Oeverzwaluwenkolonies tussen Vecht en Eem in 2017. *De Korhaan* 52(1): 37-39.

vervolg op artikel in het november nummer van 2018

Verrassende spreuwenbeleving

Els Bot

Dit verhaal gaat verder, waar het mooie verslag van Angela van der Elst over de 'Spontane spreuwenexcursie op 10 oktober 2018' (zie *De Korhaan* 52(4):26-27) ophoudt.

Aan het einde van dat verhaal vraagt men zich af, of "het gekwetter in die overvolle spreuwenkroeg ook de hele nacht zal doorgaan?"

Welnu: hier het antwoord op die vraag. Het was oktober 2010. Varend op het Lauwersmeer, zoek ik aan het eind van de middag een plekje voor de nacht. Langzaam vaar ik naar de kant het riet in, want daar is een aanlegsteiger. In de

kajuit ga ik thee zetten en merk ik dat het gaat schemeren. Nietsvermoedend hoor ik opeens een bekend en favoriet geluid: kwetterende spreuwen!

Ik neem het trapje omhoog naar de stuurhut en nog voor ik de openstaande deur uit ben om het dek op te gaan, zie ik het volgende beeld dat ik nooit meer vergeet.

De boot ligt te midden van duizenden en duizenden spreuwen, die zich verzamelen in het riet om daar een slaapplek te zoeken. Van overal vliegen ze op en af en aan, landend op een rietstengel, weer omhoogvliegend om een

stengel verderop een beter plekje te vinden. Hele wolken van kwetterende, een slaapplek zoekende vogels. Het riet ziet er zwart van.

Vol ontzag sta ik dit gigantische en onverwachte tafereel kijkend en luisterend te beleven.

Hoelang ik zo sta...? Achteraf denk ik een minuut of vijftien. Het donkert snel. En dan, alsof ze het van tevoren hebben afgesproken, is het stil. Heel stil. Geheel onder de indruk van dit spektakel gaan we de nacht in: ik binnen in het schip en zij buiten in het riet.